

وقفنامه حاج حسین جمال در آشتیان

صادق حضرتی

حاج حسین جمال فرزند کربلائی اسماعیل از ممولین و ملاکین آشتیان در دوره ناصرالدین شاه و مظفرالدین شاه قاجار بشمار می آید، بنا به گفته چند تن از اعقاب وی، حدود اواسط سده ۱۲ ق، سه پشت واقف به نام محمد رفیع^۱ با خانواده از نواحی شهریار تهران - به دلایلی که بر ما معلوم نیست - به آشتیان کوچید و در این قصبه سکونت گزید.

حاج حسین دختر میرزا رضا مستوفی آشتیانی را به همسری گرفت و از وی صاحب هشت فرزند (دو پسر و ۶ دختر) شد.^۲ میرزا رضای مذکور دارای خط و ربط و آگاه به امور استیفا بود، از همین رو میرزا یوسف مستوفی الممالک (م - ۱۳۰۳) صدراعظم ناصرالدینشاه دخل و خرج و سایر عواید و امور املاک و ولایت

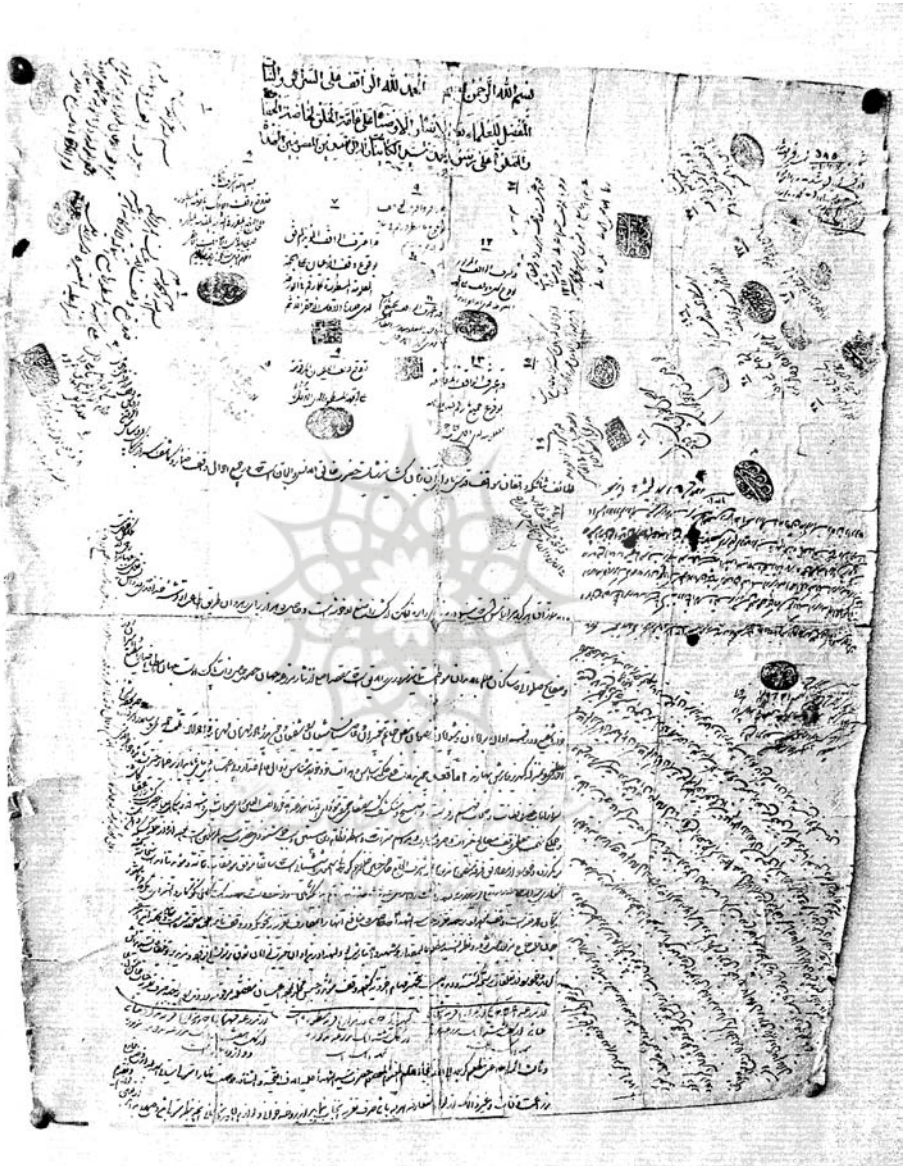
خود را در آشتیان، فراهان^۲ و خلجستان^۳ به او سپرد. فرزندان ذکور واقف به ترتیب، یعقوب و یوسف نام دارند، اولی بعد از فوت پدر متولی موقوفات شد و دومی - به نقل بزرگان خاندان - گویا در لرستان و تهران عهد ناصری و مظفری به سررشته داری و منشی‌گری دفتر لشکر اشتغال داشت^۴. اما در منابع دوره قاجاریه اسمی از او دیده نیست^۵. همان‌طور که در وقف‌نامه آمده، پدرش اجازه دخالت در موقوفه را نداده، اما ذیل پیمان عبارت وی را با عنوان «سرتیپ» یاد کرده است.

از دیگر وقفیات پراکنده مرحوم حاج حسین می‌توان به وقف یکصد و بیست، نیم جزو قرآن کریم، مجلد در حسن خط و تذهیب و تعدادی ظرف شامل: دو دستگاه سماور برنجی بزرگ، سینی یک نفره (۳۱) هاون، قهوه خوری برنجی، قوری، کاسه بزرگ و قدح چرخی مسی ۷ و ... اشاره نمود.

متن وقفنامه

بسم الله الرحمن الرحيم. الحمد لله الواقف على السرائر والنیات. المفضل للعلماء بعد الانبياء و الاوصياء على عمّة الخلق الخاصّة الجهات / و الصلوة على رسوله محمد سيّد الكائنات و آله الراشدين المعصومين الهداة /

لطایف ثنائی که واقفان مقدس بادی آن زبان گشایند شایسته حضرت خالق الانس و الجن است که در جمیع احوال واقف ضمائر و کاشف اسرار بندگان است و سپاس افزون از قیاس وقف مزرعه آلائی جناب والای رزاق هر گروهی از ناس است که سنبله در مزرعه دایره فلک از کشتزار صنع او خوشه است و حاصل دهر از برای رهروان طریق اطاعت او توشه. خداوندی که در ذاتش علل نیست. جهانداری که در ملکش خلل نیست / و صفایح صلواتی که ساکنان عالم بالا بدان مواظبت نمایند. سروری را لایق است که مقصد اصلی از نثار مزرعه جهان حصول ذات پاک اوست، جهان را مطاع خدای را مطیع و اسیران روز / جزا را شفیع و درود فراوان بر امامان و پیشوایان و منصوبان بنص خاتم پیغمبران، و عاصیان شیعیان را شفیعان و چون پدر و مادر مهربان مهربانند، در احمدآباد ملت احمدی را سالار و سردار و حدیقه شرع / انوری مصطفی را به منزله کهرئیز و بارش بهارند. اما بعد چون بدالات عقل حکمت اساس و هدایت خرد خورده‌شناس زوال عالم غدار و بی‌اعتباری دنیای ناپایدار بر ضمائر خیریت مائر [خاطر] اقدس / سررائر ارباب عقل و فطانت و اصحاب فهم و فراست واضح و منکشف گشته به مقتضای حقیقت مؤدای دنیا المزرعة الآخرة را نصب العین رای صواب نوای دانسته‌اند همگی همت علیا بر حضرت کشتزار عقبی گماشته و جملگی نهمت عظمی وقف مصالح خیرات و صرف مصارف و مراسم مبرآت که واسطه نظام دین مبین و سبب خوشنودی حضرت سیّد المرسلین است نموده‌اند، و از جمله کسی که دامن همت / بر کمر زده و خود را از مصادیق فرقه منصوره مزبوره نموده اشرف الحاج حاجی حسین خلف مرحوم کربلایی اسمعیل آشتیانی است که سابقاً موفق به توفیقات ربّانیه و موید بتائیدات سبحانیّه گشته / موازی نیم دانگ خانیه از مزارع قریه مرقومه و بعلاوه یک کاروانسرای که قبلاً مشهور به خانه ملارستم بوده با یک باب دکان که در جنب اوست و بعلاوه

یک دکان دیگر [ناخوانا] مشهور / بدکان محمد قنبر است وقف نموده بود بر جهت تعزیه جناب سیدالشهداء علیه السلام که حاصل و منافع آنها را به مصارف تعزیه است کما مر. قد جرت صبغة الوقف مع تحقق شرائط و منها القبض و مستدعی است از امان دولت علیه / آن که خود را شریک در این امر خیر نموده و مالیات اعیان مزبوره را معاف دارند که باعث ازدیاد منافع گشته. ان الله لایضیع اجرالمحسنین.

در حاشیه سمت چپ وقفنامه این عبارت نگاشته شده است: «دکان مشهور به محمد قنبر که حالیه کاروانسرا است به انضمام دکان فوقانی او جزء موقوفه است سهواً در متن قلم خورده است واضح بوده باشد.»
در حاشیه سمت راست تکلمه‌ای بر متن نوشته شده است:

به تاریخ بیستم شهر ذیحجه الحرام من شهر سنه ۱۳۱۰ حضور بهم رسانید در عالی محضر شرع مطاع لازم الاتباع خیرالحاج حاجی حسین خلف مرحوم کربلایی اسمعیل مزبور در متن و موفق به توفیقات ربانی و موید به تأییدات سبحانی گشته و در ماضی المال وقف موبد و حبس مخلد نموده همگی و تمامی نیم‌دانگ از مزرعه احمدآباد / و نیم‌دانگ از مزرعه کاهریز که علاوه بر آن نیم دانگ مسطوره در متن می‌باشد که جملتان یک دانگ از مزرعه احمدآباد و یک دانگ از کاهریز می‌باشد / که منافع آنها را متولی صرف بر جهت تعزیه جناب سیدالشهداء علیه آلاف التحیته و الثنا بنماید و حق التولیه از برای غیر واقف دو عشر از منافع اعیان مزبور است بعد از وضع مخارج به تفصیلی که مرقوم گردیده و تولیت مادام الحیوة با خرد واقف می‌باشد. و بعد از فوت واقف با ابر اولاد ذکور واقف غیر میرزا یوسف سرتیپ و تفصیل و شرایط آنچه در وقفنامه و متن مذکور است. و کان و قوعاً و تحریراً فی بیستم شهر فوق من شهر سنه ۱۳۱۰ / نشان مهر «حسین منی و انا من حسین»

سجلات

مهرها و تأییدهای شهود از سمت چپ به سمت راست و ذیل وقفنامه

۱. بسم الله خیر الاسماء / وقع الوقف المسطور فی هذا الهامش علی التفصیل و الشروط المسطور فی الورقه لدی / الاثم الجانی الکرگانی فی الیوم العشرین من شهر ذیحجه الحرام من شهر سنه ۱۳۱۰ / [نشان مهر بیضی] [ابوالحسن]
۲. بسم الله خیر الاسماء / قد اعترف الواقف الموفق بتمام مارقم / من وقف الاعیان المسطوره علی الجهة المرقومه / و جعل التولیه لمن ذکر فی الورقه [؟] فصل متنا و هامشاً / لدی الاحقر ثالث ربیع الاول ۱۲۹۳ / [نشان مهر بیضی] [عبدہ الراجی محمد حسن]
۳. بسم الله وله الحمد / قد وقع وقف الاعیان المزبوره / علی الجهة المسطور مع اشتماله لارکانه الشرعیه / شرایط المعبره لدی الاقل / [نشان مهر بیضی] [یا محمود فی کل حال]
۴. من الشاهدین علی ذالک / خادم الذاکرین ابن المرحوم / ملا محمد تقی ۱۳۱۰ / [نشان مهر چارگوش] [یا امام علی النقی]
۵. اعترف الحاج الواقف بصحة ما فی المتن و الهامش الورقه / فی بیست و نهم شهر محرم

- الحرام ۱۳۱۰ / [نشان مهر بيضی] [محمد]
۶. لاریب فی وقوع ما رقم فی الورقه / متناً و هامشاً باعتراف الواقف ۱۳۱۰ / [نشان مهر بيضی] [عبد محمد]
۷. بسم الله اشرف الاسماء / قد وقع وقف الاملاك المرقومه المسطوره / على النهج المقرر فى الشريعة المقدسه المطهرة / لدى الاقل الاضعف الاحقر / الله ما قبل منه بحق من حقه عليك و عليهم / [نشان مهر بيضی] [عبد الرأجى محمد جعفر]
۸. قد اعترف الواقف المؤيد الوقف بوقوع وقف الاعيان على الجهة / المعلومه المسطوره كما رقم فى الورقه / لدى حرره الاقل الاحقر الاثم / [نشان مهر چهارگوش] [ابراهيم]
۹. قد وقع وقف الاعيان المرقومه / على الجهة المسطوره لدى الاقل الجانى حرره / [نشان مهر بيضی] [يأتى من بعدى اسمه احمد]
۱۰. قد اقر و اعترف الواقف / بوقوع ما سطر و رقم بيده فى هذه / الورقه حرره الاثم / [نشان مهر بيضی] [ناخوانا]
۱۱. قد اعترف الواقف بجميع ما رقم / على الجهة المعلومه و شرايط المعتميره / لدى حرره الاقل / [نشان مهر چهارگوش] [عبد آقا بزرگ]
۱۲. قد اعترف الواقف المزبور / موقوع محل ما وقف على الجهة / المعلومه لدى حرره الاحقر الاثم الجانى / [نشان مهر بيضی] [عين زدصادق]
۱۳. قد اعترف الواقف زيد توفيقه / بوقوع جميع ما رقم فيه على الجهة / المعلومه / لدى أقل الحاج ۱۲۹۸ / [نشان مهر بيضی] [جعفر]
۱۴. بسم الله تعالى. قد اعترف الواقف المزبور توفيقاته / بوقوع الوقف جسما سطر فى الورقه متناً و هامشاً / فى يوم التاسع و العشرين من شهر محرم الحرام سنه ۱۳۱۱ / و انا العاصى الجانى الكركانى / [نشان مهر چهارگوش] [عبد الرأجى عبد الحسين]
۱۵. از قرارى كه در متن نوشته شده بيان واقع است / ابن مرحوم آقا زين العابدين حرره محمدرضا / [نشان مهر ترنجی] [صح محمد رضا]
۱۶. قد اعترف الواقف زيد / توفيقه حسبما رقم فى الهامش / لدى حرره اصف الحاج / [نشان مهر چهارگوش] [عبد آقا بزرگ]
۱۷. قد اعترف الواقف المزبور / فى المتن و الهامش كما رقم فيه لدى حرره [نشان مهر بيضی] [الراجى محمد باقر]
۱۸. مضمون مسطور متن بيان واقع است / حرره الاقل ابن المرحوم ميرزا هاشم / [نشان مهر بيضی] [يا حسين]
۱۹. مراتب مسطور متن را واقف معزى اليه / اقرار و اعتراف نمود. حرره الاقل الحاج / [نشان مهر بيضی] [اسماعيل امين الرعايا]

۲۰. من الشاهدين على ذلك / ابن المرحوم آقا صادق حاجی محمد / [نشان مهر بیضی] [محمد مهدی]
۲۱. من الشاهدين على ذلك ابن المرحوم / حسین کربلایی علی اکبر / [نشان مهر چهارگوش] [ناخوانا]
۲۲. بسم الله تعالى اقررو اعترف الواقف / بالوقف عند الاقل كما رقم و سطر / في المتن و الحشو / [نشان مهر بیضی] [ربّ نجّنی محمد علی]
۲۳. من الشاهدين استاد علی کل صمد / [نشان مهر چهارگوش] [یا علی]
۲۴. من الشاهدين على ذلك ابن المرحوم آقا نور / [نشان مهر بیضی] [عبدة علی]

تأیید و ثبت:

بر گوشه سمت راست وقفنامه نوشته شده است:
به شماره ۵۸۵-۳۱/۱۲/۱۴ ثبت دفتر وقف نامه اوقاف اراک شد - مدیر دایره محاکمات و ثبت اوقاف اراک محمود قائم مقامی، مهر و امضاء

پی‌نوشت‌ها:

۱. سلسله نسب این خاندان چنین است: یعقوب فرزند محمود فرزند یعقوب فرزند حسین فرزند اسماعیل فرزند جمال فرزند محمد رفیع
۲. رجال و مشاهیر آشتیان، ص ۲۹۵، پاورقی ش ۲
۳. از بخش‌های شهرستان تفرش، استان مرکزی می‌باشد که از شمال به حومه تفرش، از خاور به جنوب شهرستان آشتیان و از باختر به وفس محدود است، (فرهنگ جغرافیایی آبادی‌های کشور، ج ۴۸، ص قم - اراک).
۴. یکی از بخش‌های شهرستان قم در ۷۵ ک م آن، از شمال به بخش جعفرآباد از خاور و جنوب به حومه قم، از جنوب باختری به شهرستان آشتیان و از باختر به شهرستان تفرش محدود می‌گردد.
۵. همان
۶. میرزا یوسف شصت نیم جزو قرآن مجید را به خط نسخ زیبا، معرب، دارای سرلوح رنگین و مذهب در ۲۳ ذی الحجه ۱۲۸۷ وقف نموده (تصویر، ش ۱) (فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه حوزه علمیه آشتیان، ص ۱۷۰)
۷. زینت بخش جدار بیرونی این دو ظرف اسامی ائمه صلوات الله علیهم است که به خط ثلث زیبا به گونه برجسته قلمزنی و تاریخ «۱۰۵۴» و نام «محمد شقیع شجاع» به چشم می‌آید (تصویر، ش ۲)
- و نیز دور بدنه قلع چرخ‌می مسین (تصویر، ش ۳) دارای شش نقش چلیپایی، هرکدام از یک جدول افقی با ترنجی در انتهای دو سوی آن و میانه جدول با فاصله‌ای کوتاه در بالا و پائین به صورت قرینه به دو ترنج دیگر وصل گردیده، داخل هر جدول مصرعی حک شده و زیر لبه آن؛ عبارت «علی خان بنده شاه ولایت» منقور شده است.
۸. ده از دهستان گرگان، بخش مرکزی شهرستان آشتیان، استان مرکزی، طج ۵۸' ۴۹° عج ۳۳' ۳۴° ارتفاع متوسط ۲۱۰۰ متر، در ۹ ک م شمال باختر آشتیان واقع است.